

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Кваліфікаційна робота

з теми **«ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА
УРОКАХ МИСТЕЦТВА»**

Виконав: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
ММ1-М23 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Раїнчук Дмитро Вячеславович

Керівник:
Боршуляк Альона Мирославівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Рецензент:
Лаврентьєва Надія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ	 7
1.1. Сутність поняття «полікультурна компетентність».....	7
1.2. Зміст та структура полікультурних компетентностей учнів старших класів на уроках мистецтва	19
 РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА	 33
2.1. Діагностика стану сформованості полікультурних компетентностей учнів старших класів.....	33
2.2. Методи формування полікультурних компетентностей учнів старших класів та аналіз результатів проведеного дослідження.....	46
 ВИСНОВКИ	 59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Сьогодні наше суспільство переживає складні часи, що характеризуються соціальними, економічними, суспільно-політичними змінами. Процеси євроінтеграції та полікультурної глобалізації сприяють взаємопроникненню культур, формуванню полікультурних ціннісних орієнтацій, зближенню країн та народів. Полікультурні якості, знання історії та культури, звичаїв та традицій різних народів, уміння поєднати національну самоідентифікацію з надбаннями інших культур, позитивно взаємодіяти з представниками різних культур необхідні особистості для крос-культурної взаємодії в полікультурному просторі.

Посилення міжкультурних зв'язків між представниками різних країн намітило суттєві зміни у поглядах на сутність та зміст освіти. Відбувається вдосконалення освітнього середовища; напрацювання нових принципів і підходів до створення полікультурного соціуму, що заснований на етнічній толерантності, вмінні адаптуватися до етнічного освітнього середовища; культурна взаємодія із представниками різних етносів; взаєморозуміння й взаємодопомога.

Формування полікультурних компетентностей у здобувачів старших класів ЗЗСО відіграє важливу роль в освітньому процесі, адже саме старшокласники вступають в активне соціальне та професійне життя у суспільстві, що характеризується широким різноманіттям.

Уроки мистецтва володіють значним потенціалом в цьому напрямі. Вони не лише розвивають творчі здібності здобувачів, їх естетичний смак, але й формують емпатію, толерантність та прищеплюють шанобливе ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів. Мистецтво, як універсальна мова, спроможне познайомити здобувачів з різноманітними культурними традиціями та художніми цінностями, а вчитель мистецтва виступає транслятором полікультурних цінностей майбутньому поколінню.

Проблема формування полікультурних компетентностей цікавить багатьох дослідників, зокрема науковців Р. Агадулліна, О. Гуренко, Л. Чередниченко, Н. Лебедєва, Т. Поштарьова, О. Осипенко, Н. Гушпіт, Є. Пашко та ін., які присвячують свої наукові доробки формуванню полікультурної компетентності.

Полікультурна освіта привертає увагу вчених Я. Гулецької, О. Ковальчук, О. Смолянінової, М. Сороки, М. Сімоненка, Л. Супрунової та ін., а також зарубіжних дослідників G. Baker, C. Clark, L. Derman-Sparks, M. Craft, E. Hollins, T. Lewowicki, J. Lichte, R. Marry, A. Sadowski, C. Sleeter та ін.

Ключові підходи до поняття «культура» розглядають Н. Бордовська, Е. Шемякіна, В. Кузьменко та ін. В філософських наукових працях В. Андрущенка, В. Беха, І. Зязюна, С. Клепка, Г. Меднікової та ін. відображено новий погляд на освіту як феномен культури, а культура розглядається як феномен, що існує на принципах зв'язку часів і «діалогу культур».

Наукові розвідки психологів Є. Бондаревської, Б. Гершунського, С. Кульневича, Н. Менчинської та ін. виявляють залежність психіки людини від ситуації в культурно-історичному просторі, розкривають механізми впливу освіти на формування внутрішнього світу особистості.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових доробок, присвячених формуванню полікультурних компетентностей учнів, означена проблема є недостатньо вивченою в мистецькій освіті, що й зумовило вибір теми кваліфікаційного дослідження: «Формування полікультурних компетентностей учнів старших класів на уроках мистецтва».

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та практична перевірка методів формування полікультурних компетентностей учнів старших класів на уроках мистецтва.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити основні завдання дослідження:

- проаналізувати наукові джерела та визначити сутність поняття «полікультурна компетентність»;
- дослідити особливості формування полікультурних компетентностей учнів старших класів;
- виявити та обґрунтувати методи формування полікультурних компетентностей учнів старших класів на уроках мистецтва;
- дослідити ефективність впровадження методів формування полікультурних компетентностей учнів старших класів на уроках мистецтва.

Об’єкт дослідження – процес формування полікультурної компетентності учнів старших класів.

Предмет дослідження – методика формування полікультурних компетентностей учнів старших класів на уроках мистецтва.

Методологічна основа дослідження. У кваліфікаційному дослідженні для реалізації поставленої мети та розв’язання завдань було застосовано комплекс взаємодоповнюючих методів:

теоретичні – аналіз, систематизація й узагальнення філософської, психолого-педагогічної, музично-педагогічної літератури з метою визначення основних понять дослідження, розробки й обґрунтування методів формування полікультурних компетентностей учнів старших класів на уроках мистецтва;

емпіричні – анкетування, спостереження, тестування, інтерв’ювання для з’ясування рівня сформованості полікультурних компетентностей учнів старших класів та перевірити результати експериментальної роботи;

методи *математичної статистики* для опрацювання результатів педагогічного експерименту та перевірки їх достовірності.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації методів формування полікультурних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти. Матеріали дослідження можуть бути використані на уроках мистецтва та сприятимуть формування полікультурних компетентностей учнів.

Апробація результатів дослідження відбувалась упродовж періоду науково-дослідної роботи. Основні положення дослідження висвітлювались на науково-практичних конференціях. За результатами кваліфікаційної роботи опублікована стаття: Полікультурна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові праці студентів та магістрантів мистецьких спеціальностей Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Вип. XVII. С. 205–209.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Проаналізовано низку наукових праць, що досліджують полікультурну компетентність, полікультурну освіту та семантично близькі поняття. Зазначено, що в науковому дискурсі немає єдиного підходу до їх визначення. Полікультурна компетентність розуміється нами як інтегративна якість особистості, що формується в процесі освітньої діяльності, охоплює сукупність полікультурних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, мотивацій, соціальних норм, досвіду та поведінкових моделей, які забезпечують ефективну життєдіяльність у полікультурному суспільстві.

Специфіка полікультурного простору загальноосвітньої школи визначається не лише наявністю в ньому носіїв багатьох культур, а передусім спрямованістю навчального процесу на засвоєння художньої культури свого та інших народів. Досліджено, що полікультурну компетентність необхідно розвивати в учнів починаючи з раннього дитинства, адже вона передбачає позитивне ставлення до представників різних етнічних груп, до їх історії та культури. Мистецтво виступає одним із ключових інструментів формування полікультурної компетентності учнів старших класів у контексті полілогу культур. Учитель мистецтва закладу загальної середньої освіти виступає творцем міжкультурних мостів, що поєднують учнів різних культурних просторів.

У контексті проведеного дослідження визначено структуру формування полікультурної компетентності, яка включає три взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, когнітивний, особистісний. Відповідно до компонентів визначено критерії й рівні сформованості полікультурної компетентності учнів старших класів.

Дослідження стану сформованості полікультурної компетентності учнів десятих класів під час констатувального експерименту виявило переважно середній та низький рівень сформованості. Науково обґрунтовано та

експериментально перевірено методи формування полікультурної компетентності учнів старших класів на уроках мистецтва. Практична перевірка запропонованих методів відбувалася поетапно у процесі проведення формувального експерименту, який складався з трьох етапів: мотиваційного, розвиваючого, рефлексивного.

Перевірка ефективності запропонованих методів виявила позитивну динаміку показників. Аналіз динаміки сформованості полікультурної компетентності учнів експериментальної і контрольної груп засвідчив більш високий рівень досягнень учнів під час експериментального навчання.

Проведене дослідження не розкриває всіх аспектів даної проблеми. Перспектива подальших наукових розвідок пов'язана із експериментальним дослідженням формування полікультурної компетентності учнів середніх класів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббібулаєва Г.С. Деякі аспекти полікультурної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 1. С. 75–84.
2. Аза Л. Етносоціологія: сучасний контекст. Соціологічна теорія : навч. посіб. Київ : ІС НАНУ, 2007. 205 с.
3. Андрущенко Т. Толерантність як аксіологічний принцип ненасильницьких дій у перехідних формах демократії. *Вісник Львівського університету*. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2017. Вип. 12. С. 25–33.
4. Антипова Е. Полікультура і толерантність у системі освіти. *Психолог*. 2003. № 18-19. С. 2–4.
5. Арбеніна В. Етносоціологія : навч. посіб. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 316 с.
6. Артемова Л.В. Актуальні проблеми виховання дітей в поліетнічному дошкільному навчальному закладі. *Вісник психології педагогіки*. 2013. Вип. 13. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._Випуск_13 (дата звернення: 10.02.2024)
7. Бахов І.С. Тенденції розвитку полікультурної освіти у професійній підготовці фахівців Канади і США : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 420 с.
8. Баяновська М.Р. Полікультурне виховання як складник загальнонаціональної системи виховання. *Відродження*. 1998. № 3. С. 30–32.
9. Беземчук Л. В., Фомін В. В. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі педагогічної практики. *Professional Art Education*. 2020. Vol. 1 (1). С. 43–49.
10. Березюк О.С. Системний підхід до формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі.

- Професійна педагогічна освіта: системні дослідження* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 193–209.
11. Близнюк Т.П. Крос-культурні особливості менеджменту сучасної мультинаціональної організації : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л.М., 2017. 296 с.
 12. Богуцький Ю. П., Андрущенко В. П., Безвершук Ж. О., Новохатько Л. М. Українська культура в європейському контексті. Київ : Знання, 2007. 679 с.
 13. Воротняк Л.І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. *Вісник Житомирського державного університету (Педагогічні науки)*. 2008. № 39. С. 105–109.
 14. Гаврилюк Н. Традиційні звичаї як система спадкоємної культурної трансмісії (засади та досвід вивчення). *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 3. С. 47–63.
 15. Гаврілова Л. Г. Професійна компетентність майбутніх учителів музики як педагогічний феномен. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 2 (77). С. 71–82.
 16. Герчанівська П.Е. Культурологія : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Університет «Україна», 2006. 323 с.
 17. Гриневич Л., Дрожжина Т., Глоба О. та ін. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» / за заг. ред. Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ : Шкільний світ, 2021. 312 с. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ILID_FS-on-SEL_final.pdf (дата звернення: 10.02.2024)
 18. Груба Т. Л. Формування полікультурної компетентності учнів профільної школи засобами тексту. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. № 4 (51)

- URL: http://en.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Nauk_visnik-4-51.pub.pdf#page=63 (дата звернення: 21.04.2024)
- 19.Губа А. В. Теоретико-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти : дис. ... д-ра пед. наук. Харків, 2010. 511 с.
 - 20.Гузій Н.В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2007. 488 с.
 - 21.Данилюк І. Етнічна психологія як галузь наукового знання: теоретичний вимір. Київ : САММІТ-КНИГА, 2010. 432 с.
 - 22.Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_730#Text (дата звернення: 10.02.2024)
 - 23.Дем'яненко О., Мороз Т. Формування полікультурної компетентності майбутніх педагогів як інструмент ефективної крос-культурної взаємодії в умовах глобалізації вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4 (98). С. 237–243.
 - 24.Дрожжина С. Полікультурна освіта : теоретичні засади реформування. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць / гол. ред. Сиротенко А.Й. Хмельницький : ХГПА, 2008. С. 28–36.
 - 25.Євтух В. Етносоціологія : довідник. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 205 с.
 - 26.Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. Київ : Знання-Прес, 2002. 351 с.
 - 27.Карпов А. В. Рефлексивність як психологічна якість і методика її діагностики. *Психологічний журнал*. 2003. Т. 24. № 5. С. 45– 57.
 - 28.Кетлер-Митницька Т.С. Інтернальність як психологічний чинник життєтворчості особистості студентів психолого-педагогічних спеціальностей. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ : 2014. № 25.

- URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17357/Ketler-Mytnytska.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 26.01.2024)
- 29.Ковалинська І.В. Поняття «полікультурність» та «мультикультурність» у науковому дискурсі. *Освітологічний дискурс*. 2016. № 1 (13). С. 65–78.
 - 30.Копилов С. Діалог культур як регулятивна ідея сучасного буття та мислення. *Історична психологія та мультикультурність*. Одеса, 2015. С. 82–92.
 - 31.Корінний М. М., Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури / відп. ред. В. Ф. Шевченко. Київ : Україна, 2012. 383 с.
 - 32.Костенко Д. Формування міжкультурної компетентності у професійній підготовці сучасного фахівця. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168). С. 23–28.
 - 33.Кравець Р.А. Структурні компоненти полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. 2012. № 38. С. 201–204.
 - 34.Кузьменко В.В., Гончаренко Л.А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : навч. посіб. Херсон : РІПО, 2006. 92 с.
 - 35.Львовичкіна А. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 144 с.
 - 36.Макаєв В.В. Полікультурна освіта актуальна проблема сучасного життя. *Педагогіка*. 1999. № 4. С. 6.
 - 37.Маланчук-Рибак О. Картина світу в категоріальній системі культурології. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2011. Вип. 22. С. 363–374.
 - 38.Маслоу А. Психологія буття. Київ : Ваклер, 1997. 304 с.
 - 39.Мережко Ю. В., Гмиріна С. В. Формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищій школі. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors* : Collective monograph. Riga : «Baltija Publishing», 2021. Vol. 2. P. 25–41. URL:

- <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/140/4114/8592> (дата звернення: 11.03.2024).
40. Мичковська В. Поняття полікультурності як якості особистості. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. 2021. Том 24. № 1. С. 236–254.
 41. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
 42. Панченков А. О. Полікультурне виховання в школі. *Відкритий урок*. 2001. № 9–10. С. 14–18.
 43. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2008. 24 с.
 44. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 2001. 728 с.
 45. Програма «Мистецтво» (10-11 класи загальноосвітніх навчальних закладів) URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 10.02.2024)
 46. Психологічний словник / За ред. В. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 216 с.
 47. Резунова О. Міжкультурна компетентність як необхідна складова професійної компетентності сучасного фахівця. *Журнал науковий огляд*. 2021. № 1 (73). С. 28–40.
 48. Рись Л., Пасик Л. Форми та методи міжкультурного тренінгового навчання. Збірник наукових праць «Нова філологія». 2020. № 80. Т. II. С. 176–181.
 49. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2019. 264 с.
 50. Словник іншомовних слів / уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

51. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович та ін. Київ : Знання, 2000. 622 с.
52. Федієнко В. Моделі кваліметрії і порівняння рівнів навчальних досягнень студентів у різних оціночних системах. дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, 2009. 212 с.
53. Фриз П. Формування етнокультурної компетентності майбутніх хореографів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2015. С. 544–551.
54. Фурманова В.П. Міжкультурна комунікація та лінгвокультурознавство в теорії і практиці навчання іноземним мовам. Саранськ, 1993. 124 с.
55. Фурт Д.В. Структурні елементи полікультурної компетентності учнів старших класів при вивченні англійської мови. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2016. № 1 (11). URL: https://web.archive.org/web/20220309170035id_/http://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2016/1/23.pdf (дата звернення: 21.04.2024)
56. Фурт Д. Феномен полікультуралізму в педагогічному дискурсі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 40. С. 244–249.
57. Хорошун Б. І., Язвінська О. М., Сєрова О. Ю. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. Київ : НТУ, 2010. 464 с.
58. Чжан Їнь. Формування полікультурних компетентностей підлітків старшого віку в навчально-виховному середовищі дитячої музичної школи. дис. ... канд. пед. наук. Суми, 2023. 242 с.
59. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків, Україна : Прапор, 2007. 640 с.
60. Янь Лі. Музика як полілог культур у сучасному глобальному світі у контексті формування полікультурної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 6 (329). Ч. II. С. 266–276. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4703/Yan%20Li.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.02.2024)

61. Янь Лі. Формування полікультурної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва у ЗВО України та Китаю : дис. ... докт. філософії : 015. Полтава, 2022. 234 с.
62. Berry John W., Poortings Ype H., Segall Marshall H., Dasen Pierre R. Cross-Cultural Psychology. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 612 p.
63. Bolten J. Interkulturelle Trainings neu denken. Interculture Journal. 2016. № 26. P. 75–88.
64. The International Encyclopedia of Education. Oxford : Pergamon Press, 1994. 3963 p.